

Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " Economy. Priorytetowe obszary nauki" (29.11.2015 - 30.11.2015) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. - str.34-37.

6. Красноручский А. А. Методологические основы оценки конкурентоспособности и эффективности аграрных предприятий / А. А. Красноручский // Научное обеспечение развития АПК в условиях реформирования: [сборник научных трудов]. Санкт-Петербургский государственный аграрный университет. — Ч. 2. — СПб., 2014. — С. 95-98.

7. Krasnorutsky O. Theoretical aspects of integration and cooperation in Agro-Industrial Complex / O. Krasnorutsky, M. Krutko, I. Ryzhik // Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles. Vol. 1 – Publishing house “BREEZE”, Montreal, Canada, 2014. – P. 85-87.

Рецензент – д.е.н., професор Гришова І.Ю.

УДК 338.36:652.8

ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Маркова Є. Ю., к.е.н, здобувач

*Харківський національний технічний університет сільського
господарства ім. Петра Василенка*

Проведено оцінку економічного розвитку рибного господарства України, визначено причини, що стримують подальший розвиток рибного господарства. Проаналізовано тенденції щодо змін в споживанні різних видів водних біоресурсів. В статтідосліджено складові відновлення функціонування внутрішніх водойм України, намічено шляхи провадження інвестування, виділені основні проблеми та перспективи їх вирішення у сучасних умовах.

Ключові слова: рибне господарство, водні біологічні ресурси, державна підтримка, інвестиції, аквакультура.

Постановка проблеми. Визначальну роль для життя людини відіграє Світовий океан, його моря, озера, річки. Водне середовище має величезні перспективи для нарощування як продуктів харчування (при новітніх способах ведення господарства, розвитку аква- і марикультури), так і формування комфортних умов життя людства. Обсяги біологічної продуктивності багатьох акваторій роблять можливим нарощувати за порівняно короткий період часу обсяги вилучення рибних ресурсів для потреб людини, поліпшувати структуру харчування, що сприятиме продовженню життя (наприклад, в Японії середній рівень життя населення – 75 років, в Україні – 59).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічного розвитку рибного господарства України розглядалася в працях таких вітчизняних науковців: І.Ю. Гришова, О.Е.Довбиш, В.К. Кисельов, О.М. Клименко, В.А. Корчмит, В.Ф. Корельский, О. О Красноручський, Л.С. Ладонько, Б.О. Язлюк, Р.М. Скупський та ін. Проте, не дивлячись на те, що проблеми розвитку рибного господарства є предметом багатьох наукових досліджень, багато питань залишаються невирішеними.

Зокрема, проблеми адаптації рибництва та рибопереробної галузі до сьогоднішніх умов господарювання, через різке зростання цін на імпортовану рибу для споживачів та як промислову сировину.

Постановка завдання. Метою наукового дослідження є надання аналітичної оцінки сучасному стану та напрямкам розвитку рибного господарства у внутрішніх водоймах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рибогосподарська діяльність є однією з пріоритетних для України. Головна мета функціонування і розвитку рибогосподарського комплексу полягає у виконанні найважливішої стратегічної задачі – участь у забезпеченні продовольчої безпеки України шляхом надійного задоволення платоспроможного попиту населення і підприємств і організацій інших галузей економіки країни на рибні товари і пріоритетного використання вітчизняного виробництва. Шляхи вирішення проблем в галузі забезпечення України рибними товарами – численні й взаємопов'язані [7].

Україна має в своєму розпорядженні виняткові природні передумови для масштабного розвитку всіх видів рибогосподарської діяльності. До її кордонів прилягають високопродуктивні райони Чорного і Азовського морів, а також внутрішні водойми. Україна володіє винятковими за розмірами прісноводними рибпромисловими акваторіями озер, річок і водосховищ.

Рибпромисловий (рибогосподарський) комплекс рівнозначний рибному господарству, проте в останні роки до нього стали відносити новітні системи моніторингу щодо розстановки видобувних судів в різних акваторіях Світового океану, тільки виниклі організації маркетингу, продовольчого контролю, прикордонної рибоохорони, різноманітні посередницькі структури.

Розвиток рибогосподарської діяльності зумовлюється значимістю рибогосподарського комплексу, яку обумовлюють [9]:

- 1) участь у забезпеченні продовольчої безпеки країни;
- 2) геополітичний характер, широкі міжнародні зв'язки та експортні можливості;
- 3) містоутворююча роль рибогосподарських підприємств, особливо в прибережних регіонах Азово-Чорномор'я;
- 4) взаємозумовленість рибної промисловості і господарств з іншими галузями економіки країни.

Цілком природно, що Україна входить до числа значущих рибальських країн за рівнем видобутку водних біоресурсів. За останні 20 років вилов (видобуток) України скоротився на 45%, в тому числі у виключній економічній зоні (ВЕЗ) зарубіжних країн – на 54%, а в районах відкритого океану – на 86% [8].

Нині рибництво переживає проблематичні часи, які склалися через фінансові труднощі в державі, а саме: порушення господарських зв'язків, погіршення екологічного стану внутрішніх водойм, недостатній обсяг робіт по відтворенню рибних запасів. Це значно впливає на зменшення обсягів вирощування і вилову товарної риби у внутрішніх водоймах. Крім того, з широко-

го кола першочергових завдань, що стримують подальший розвиток рибного господарства, на нашу думку, можна виокремити наступні:

- стан відтворення та охорони водних біоресурсів;
- відновлення функціонування наявних внутрішніх водойм країни для їх ефективного використання за призначенням;
- державне регулювання та підтримка галузі.

Також негативний вплив за стан рибогосподарського комплексу спричинила анексія Криму, адже через це Україна зазнала втрат рибного вилову. Зокрема, після анексії Криму, Україна втратила близько 2/3 всього вилову риби. Для підтримання належних обсягів вилову риби у внутрішніх водоймах України, пропонується збільшити її вирощування на материковій частині України. Суттєве підвищення обсягів вирощування ставкової риби можна забезпечити за рахунок надання для рибогосподарських цілей в оренду водних об'єктів місцевого та загальнодержавного значення. Водночас, це може збільшити навантаження на внутрішні водоймища країни та погіршити екологічний стан річок.

Близько 90% риби, що споживають українці, імпортується з-за кордону. За даними Держкомстату, в порівнянні з відповідним періодом 2013 року, вилов риби у 2014 р. зріс на 3,3%, а обсяг добування інших водних живих ресурсів становив 77347 т, що на 16,7% більше, ніж минулого року.

Динаміка обсягів вилову ВБР за останні 5 років, що дає змогу оцінити зміни, які відбулися в Україні з метою пошуку резервів, наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Обсяги вилову водних біоресурсів за видами риб за роками* (тонн)

Вид риб	2010	2011	2012	2013	2014
хамса	2582	2616	4254	4286	443
кілька	3137	3065	2289	1208	2074
ставріда	4789	16	148	255	100
сардини	7486	5414	4585	4068	6079
тюлька	10040	12831	7209	9471	7816
скупбрія	14148	12622	10705	9490	14183
товстолобик	11450	11984	11833	14524	12451
короп	9549	8511	10120	11202	9689
бичок азовський	7443	5869	7968	10883	12160
пеленгас	3314	3339	1202	1135	642
лящ	2705	2485	2772	2563	2762
пісчанка	518	702	491	710	17
тарань	687	870	1539	1403	2287
камбала	87	86	98	78	101
судак	367	441	395	396	693
оселедці	474	419	217	365	102
карась прісноводний	0	0	0	0	4697
плоскирка	0	0	0	0	778
сигові	0	0	0	0	155
амур	0	0	0	0	443
атерина	0	0	0	0	456
окунь	0	0	0	0	225

Вид риб	2010	2011	2012	2013	2014
морський карась	273	270	59	57	614
лососеві	171	267	256	480	560
сазан	139	219	495	559	0
щука	197	196	256	238	321
сом	207	190	247	280	263
тріскові	0	0	1	0	0
морський окунь	37	23	16	9	0
акули	10	10	2	6	5
осетрові	21	30	51	33	66
бестер	0	0	0	0	4
веслоніс	0	0	0	0	2
стерлядь	0	0	0	0	17
лин	16	28	20	12	10
інші	11507	7774	8820	8641	766
ВСЬОГО РИБА	91354	80277	76048	82352	80958
Інші ВЖР					
ракоподібні	40	45	60	120	9303
раки	7	2	4	7	6
криль	0	0	0	0	9196
молюски	59	32	774	805	634
інші види	711	474	174	207	357
ВСЬОГО Інші ВЖР	812	571	1009	1133	10294
РАЗОМ	92165	80848	77057	83485	91252

* без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополь

За даними таблиці 1 найбільш високий рівень у структурі вилову за видами риб у 2010 р. склали: скумбрія (15,35%), товстолобик (12,42%), тюлька (10,9%). За період 2010-2014 рр. структура вилову змінюється: скумбрія – 15,54%, товстолобик – 13,64%, бичок азовський – 13,3%. Відносно періоду 2010-2013 рр. вплив на структуру вилову визначальний вплив мав вилов риби у внутрішніх водоймах: карась прісноводний, плоскирка, сигові, амур, атерина, окунь. Вилов інших водних живих ресурсів також має зниження в динаміці. Тобто у 2011 р. спостерігається зниження обсягів до 571 т. З 2012 р. поступово збільшується вилов водних живих ресурсів, наближуючись до рівня 2010 р. У 2014 р. обсяг інших ВЖР (ракоподібних, молюсків та ін.) відносно 2011 р. зріс у 18 разів, тобто на 9723 т. Темпи вилову ВЖР зростають відповідно попиту споживачів і мають значні резерви. Слід відзначити ріст споживання ракоподібних (з 40 до 9303 т.) та молюсків (з 59 до 634 т.).

Незважаючи на настільки значне зменшення обсягів видобутку на початку XXI ст., в період з 2010 по 2012 роки спостерігається зниження обсягу вилову риби та добування інших водних живих ресурсів на 16,4%, тобто на 15,1 тис. т. (табл. 2). Період 2013-2014 рр. характеризується позитивною динамікою, в результаті чого вилов риби і нерибних об'єктів в 2014 р. зріс на 9,3% і досяг 91,3 тис. т. При цьому частка уловів України в Азовському морі склала близько 20,6%, в Чорному морі - 3,7% від обсягу вилову риби в 2014 р.

**Обсяги вилову риби та добування інших водних біоресурсів
у 2014 році порівняно з обсягами вилову 2013 року *(тонн)**

Місця вилову	2013	2014	%
Підприємства Азово-Чорноморського басейну - всього	25051	22181	88,5
в тому числі: Чорне море	3259	3388	104,0
Азовське море	21792	18793	86,2
Внутрішні водойми	44876	39612	88,3
Всього у водоймах України	69927	61793	88,4
Виключна (морська) економічна зона інших держав (океан)	13558	29459	217,3
Із загального обсягу виловлено риби без інших водних живих біоресурсів	82358	80958	98,3
Інші водні біоресурси	1127	10294	913,4
РАЗОМ	83485	91252	109,3

* без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополь

Ринок рибної промисловості України не забезпечується за рахунок власних ресурсів. Тому Україна постійно імпортує продукцію у партнерів-нерезидентів [8].

Специфічні особливості галузі рибної промисловості вимагають здійснення невідкладної державної підтримки щодо створення сприятливих умов у сфері кредитування та залучення інвестицій. Результати аналізу економічної ситуації України у галузі рибної промисловості, що склалася в рибному господарстві внутрішніх водоймищ, а також тенденції можливих змін свідчать, що в разі відсутності державної підтримки галузі не будуть подолані негативні закономірності в її розвитку [5].

Для забезпечення розвитку рибпромислової галузі держава повинна провести реструктуризацію податкової та митної політики, фінансування якої повинно проводитись за рахунок коштів державного бюджету. Також слід проводити фінансування організацій, що займаються вивченням, охороною та відтворенням рибних запасів, а також науково-дослідних організацій, які виконують тематичні роботи, що мають загальнодержавне значення [4,13].

З досвіду зарубіжних держав, у 2014 році Європейська Комісія затвердила ключовий інвестиційний пакет для галузі рибальства Латвії та сектору аквакультури на суму майже 184 млн. євро, включаючи 139 млн. євро інвестицій ЄС [10].

Таким чином для ефективного функціонування рибпромислового комплексу слід провадити інвестування за наступними пунктами:

- підтримка розвитку галузі рибальства, яка б ґрунтувалася на принципах сталості навколишнього середовища, ефективності використання ресурсів, інновацій, конкурентоспроможності та науковості;
- сприяння розвитку галузі аквакультури, яка б ґрунтувалася на принципах сталості навколишнього середовища, ефективності використання ресурсів, інновацій, конкурентоспроможності та науковості;
- допомога розвитку сфери реалізації та переробки продукції.

В українському рибальстві проблема дефіциту водних біологічних ресурсів (ВБР) у основних промислових районах вітчизняної ІЕЗ в даний час не настільки гостра – є резерви для збільшення видобутку. Однак питання про надлишкові видобувні потужності флоту є досить актуальним стосовно видобутку основних найбільш затребуваних промислових видів ВБР, таких як скумбрія, сардина, ракоподібні й ін. Проблема ж викидів і в українському рибальстві не менше гостра, ніж у світовому [11].

З урахуванням передбачуваного збільшення обсягів вітчизняного видобутку (вилову) ВБР важливе місце в розвитку рибальства країни має займати розширення промислу в ІЕЗ зарубіжних країн і в конвенційних і відкритих районах Світового океану. Однак, вітчизняний промисел в цих районах безперервно скорочується [1, 3].

Негативні наслідки зниження обсягу видобутку риби і нерибних об'єктів світовою спільнотою вирішуються за рахунок прискореного розвитку аквакультури. В українському ж рибальстві аквакультура розвивається неприпустимо повільно, її продукція в останні десятиліття залишається практично на одному рівні – близько 91-92 тис. т на рік, що не відповідає статусу великої рибальської держави і вимагає термінових заходів щодо прискореного розвитку цього сектора рибальства.

Видовий склад аквакультури в Україні представлений, в основному, рибою і безхребетними: на їх частку припадає 99,1% загального обсягу аквакультури. Розведення водоростей та інших водних рослин ще не стало предметом бізнесу для українських рибпромисловців.

Слід зазначити, що в українській аквакультурі превалюють, в основному, прісноводні види риб. Останнім часом вивчаються можливості розведення морських і прісноводних риб (кефаль, камбала, осетрові, лососеві, коропові, рослиноїдні і ін.), молюсків і водоростей. Але при цьому неминуче виникають деякі міжнародно-правові питання, пов'язані з управлінням біоресурсами тих акваторій, де інтереси України стикаються з інтересами інших прибережних держав (Чорне, Азовське моря) [6].

Висновки. Для розвитку аквакультури в Україні необхідна структура, яка забезпечує практичну взаємодію між господарюючими суб'єктами, виконавчими органами державної влади, науковими організаціями. В рамках єдиного центру слід забезпечити вирішення таких завдань:

- науковий, проектний та юридичний супровід реалізації проектів в області аквакультури;
- формування міжрегіональних зв'язків між підприємствами аквакультури і пошук інвесторів, які проявляють інтерес в цій галузі;
- нормативно-правова база, яка регламентує роботу рибоводних підприємств і державних програм в області аквакультури;
- маркетингові дослідження, аналіз ринку рибопродукції, дослідження економічної ефективності господарської діяльності підприємств аквакультури;
- консультативна та методична допомога підприємцям, бізнес-структурам, установам і організаціям у розвитку рибництва та створенні товарних господарств;

- забезпечення екологічної безпеки рибоводів: моніторинг санітарно-епідеміологічного благополуччя, боротьба з можливими епізоотіями, контроль за вмістом важких металів, дослідження якості води та ін.

Список використаних джерел:

1. Gryshova I. Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness/ I. Gryshova, I. Kryukova, O. Mityay // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 5-6. – С. 24–27.
2. Hurwitz L. Optimality and informational efficiency in resource allocation processes / Hurwitz L. // *Mathematical Methods in the Social Sciences* / K.J. Arrow, S. Karlin, P/ Suppes (eds.). Stanford: Stanford University Press, 1960.
3. Ladon'ko State management of innovative activity in Ukraine/, O. Mikhaylovs'ka, N. Filippova, N. Tkalenko // *Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach*, Research and Publishing Center «Colloquium»: San Francisco, California, USA, 2015 – P. 56-62.
4. Гришова І.Ю. Реструктуризація переробних підприємств АПК в умовах глобалізації/ І.Ю. Гришова // *Прикладна економіка – від теорії до практики: матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 15 жовтня 2015 р.* – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка», 2015. – С.45-48.
5. Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства України на 2012-2016 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України №1245 від 23.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-%D0%BF>.
6. Довбыш О.Э. Зарубежный опыт развития морской аквакультуры и ее приоритетные задачи в Украине / О.Э. Довбыш // *Рибне господарство України.* - №2. – 2010. – С.2-9.
7. Киселев В.К. Об оздоровлении рыбохозяйственного комплекса / Киселев В.К. // *Рыбное хозяйство.* – 2005. - № 5. – С. 29-31.
8. Кластери рибодобування, рибопереробки, аквакультури. Українські кластери / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ucluster.org/universitet/klasteriy-ukraina/2012-study/perspektivni-napryamki-klasterizacii-vodnikh-resursiv/klasteri-ribodobuvannya-ribopererobki-akvakulturi/>.
9. Корельский В.Ф. Регулирование конкурентных отношений при промысле водных биологических ресурсов / В.Ф. Корельский, А.Н. Макоедов // *Вопр. рыболовства.* – 2004. – Т. 5, № 3 (19). – С. 385-394.
10. Корчмит В.А. Экономика отрасли (рыбная промышленность): метод. указания / Корчмит В.А. – Петропавловск-Камчатский: КамчатГТУ, 2002. – 32 с.
11. Красноруцький О.О. Оцінка характеру реалізації економічних інтересів суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції / О.О. Красноруцький // *Вісник ХНАУ. Сер. «Економіка АПК і природокористування».* — № 3. — 2010. — С. 62-73.
12. Красноруцький О. О. Теоретико-методологічні аспекти оцінки розвитку конкуренції та ефективності збуту сільськогосподарської продукції / О. О. Красноруцький // *Вісник ТНЕУ.* — № 2 (53). — 2013. — С. 90-99.
13. Ладонько Л.С. Підходи до структуризації стратегічного потенціалу промисловості / Л.С. Ладонько, О.М. Клименко // *Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (13-16 вересня 2015 р, м. Кошице, Словаччина).* – К.: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2015. – 152 с. [С. 83-84]
14. Скупський Р.М. Марикультура Чорного моря – концептуальні засади створення рибогосподарського кластеру / Р.М. Скупський // *Економічний форум.* – 2015. - №1. – С.86-101.
15. Язлюк Б.О. Методика оцінки рівня згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрірегіональних територій/ Б.О.Язлюк// *Зб. наук. праць Черкас. держ. технол. ун-т.* – Черкаси: ЧДТУ, 2014. – Вип. 37. – Частина II. – С. 57–63.

Рецензент – д.е.н., професор Гришова І.Ю.